

Delftse mirakelverhalen (Maria Jesse, Onze Lieve Vrouw van Zeven Smarten, Heilig Kruis).

Niets is gemakkelijker voor een bespreker om te melden wat hij allemaal graag gezien zou hebben. Deze heel leesbare studie van Verhoeven bevat evenwel veel waardevols en we vinden erin een goede bundeling van de gegevens en een op enigszins traditionele wijze gemaakte analyse van Delft als bedevaartplaats, voornamelijk op basis van de overgeleverde mirakelboeken. De vraag gesteld in de inleiding 'hoe functioneerde geloof in de wonderkracht in het alledaagse leven?' is voor mij echter nog niet afdoende beantwoord. De casusbehandeling van Delft als bedevaartplaats, in structuur en beleving, is nog niet geheel klaar. Aan de andere kant reikt de auteur zoveel nieuwe informatie aan en zijn de geëditeerde bronnen zo interessant dat het voorliggende werk veel nieuwe gezichtspunten oplevert. Het is zonder meer een verrijking dat deze bedevaartplaats op een vakkundige wijze nader is bestudeerd, en tegelijkertijd vormt het weer een goed fundament voor een meer vergelijkende studie over het functioneren van een aantal laat-middeleeuwse bedevaartplaatsen en de bedevaartpraktijk in de (Noordelijke) Nederlanden.

P. J. Margry

1 M. James. 'Ritual, drama and social body in the late medieval English town', *Past & Present*, IIC (1983) 3-29.

H. Kokken, *Steden en Staten. Dagvaarten van steden en Staten van Holland onder Maria van Bourgondië en het eerste regentschap van Maximiliaan van Oostenrijk (1477-1494)* (Dissertatie Leiden 1991 ; Hollandse historische reeks XVI; 's-Gravenhage: Hollandse historische reeks, 1991, ix + 339 blz., f65,-, ISBN 90 72627 06 7).

Met dit Leidse proefschrift wordt een belangrijke lacune in de historiografie over het middeleeuwse Holland weggewerkt. Over het ontstaan en de werking van de zogenaamde representatieve instellingen was in de Noordelijke Nederlanden, zeker voor zover het het oude graafschap Holland betrof, tot voor kort weinig bekend. De veelal oudere literatuurhuldigde bovendien een strak rechtshistorisch standpunt. Kokken heeft pionierswerk verricht voor het gewest Holland en meteen aansluiting gezocht bij een benaderingswijze die voor de Zuidelijke Nederlanden reeds belangrijke onderzoeksresultaten had opgeleverd. Prevenier en Blockmans voor het graafschap Vlaanderen en Uyttebrouck voor het hertogdom Brabant hadden namelijk in de voorbije decennia de klemtoon gelegd op een sociaal-politieke en functionele aanpak. Eerder dan in wetgevende teksten op zoek te gaan naar de verhouding tussen vorst en onderdanen, wordt daarbij vanuit de praktijk van de standen vertegenwoordiging onderzocht hoe de representatieve organen georganiseerd waren, welke hun samenstelling was, met welke frequentie zij vergaderden en op welke specifieke terreinen zij actief waren. Door de concrete deelnemers en de door hen behartigde belangen centraal te stellen, wordt aansluiting gevonden bij de sociale en politieke geschiedenis in het algemeen.

Deze verschillende stadia in het overleg vinden logischerwijze hun weerslag in de opbouw van het boek. In de inleiding gaat uiteraard veel aandacht naar de bronnen. Deze zijn in sterke mate indirect: stadsrekeningen en vroedschapsresoluties en slechts ten dele direct: rekeningen van de Staten. In de daarop volgende schets van de algemene ontwikkeling tijdens de bestudeerde periode, waarin vooral het Groot Privilege van 1477 centraal staat, besteedt Kokken ook veel aandacht aan enkele institutionele aspecten, onder andere aan het tot dusverre enkel voor de latere periode (zestiende eeuw) gekende ambt van landsadvocaat. Volgen dan de eigenlijke

analytische hoofdstukken waarin de concrete organisatie van de dagvaarten, hun frequentie, duur, plaats van vergaderen, samenstelling van de delegaties, aard van de mandaten, materiële organisatie van de bijeenkomsten en afrondend de aktieterreinen aan bod komen. Deze laatste worden, ietwat arbitrair, opgedeeld in financiën, landsverdediging, buitenlandse politiek, munt, juridische geschillen en binnenlandse politiek. Een opbouw die ook aan de reeds genoemde Zuidnederlandse voorbeelden doet terugdenken. In de bijlagen treft men onder andere naamlijsten van gemandateerden per stad aan.

Het bijwijken erg gedetailleerde onderzoek laat een indruk van volledigheden degelijkheid na, ook al kleeft aan de onderzoeksresultaten wat van een *déjà-vu* gevoel. Het kon ook moeilijk anders of het sterk geürbaniseerde Holland moet al in de late middeleeuwen een standen vertegenwoordiging hebben gekend, waarin een beperkte club van zes zogenaamde 'hoofdsteden' (Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam en Gouda) de lakens uitdeelde. Had de ridderschap nog af en toe wat inbreng, de clerus stond nagenoeg volledig buitenspel. Ook inzake thema's is er op het eerste gezicht weinig dat een specifieke Hollandse eigenheid zou verraden: 30% van de behandelde onderwerpen betroffen financiën, 27% landsverdediging, 10% buitenlandse politiek, 8% juridische geschillen, 14% handel en 11% binnenlandse politiek. Kortom: Holland laat zich vrij moeiteloos inpassen, samen met Vlaanderen en Brabant, in een door Blockmans in 1974 voorgestelde typologie. Het gewest beantwoordt aan een derde type van volksvertegenwoordiging: sterk verstedelijkt met onderworpenheid van de steden aan een centraal gezag, hoge vergaderfrequentie, sterk economisch gericht aktieterrein.

Het wel erg specifieke tijds kader, de crisis van de centrale Bourgondische staat na de gebeurtenissen van 1477 en de bijna permanente staat van oorlogvoering waarin deze staat tot in 1492 verkeerde, is in sterke mate voor de verhouding tussen de behandelde onderwerpen verantwoorde! ijk. Toch, en dit is een eerste punt van discussie: de 14% handel lijkt erg laag voor het bij uitstek handeldrijvend gewest dat Holland was. De vraag is of het onder één noemer zetten van fiscaliteit en financiën (waaronder monetaire aangelegenheden) wel zo een gelukkige keuze was (140). Een alternatief had er mijns inziens in bestaan handel en financiën samen als economische politiek af te zetten tegen fiscaliteit. Kokken maakt zelf erg nadrukkelijk (146) de vergelijking met het onderzoek voor Vlaanderen waar Blockmans ca. 1435 een verschuiving in de door de volksvertegenwoordiging behandelde thema's opmerkt tussen economische onderwerpen en fiscaliteit. Wellicht niet toevallig, vermits vanaf 1435 de uitbouw van de bestuurlijke centralisatie belangrijke impulsen ontving. Een tweede discussiepunt ligt besloten in de wat ontnuchterende stijl waarin, vooral in de conclusies, de gebeurtenissen van 1477 worden geëvalueerd. Het belang van het Groot Privilege zou zelfs groter zijn geweest als inspiratiebron voor de vroege Republiek aan het einde van de zestiende eeuw, dan voor de directe tijdgenoten. Ofschoon Kokken waar mogelijk met niet-Hollandse ontwikkelingen vergelijkt, laat hij zich hier toch wel verleiden tot het formuleren van stellingen, die vanuit een te eng Hollandocentrisch standpunt geïnspireerd zijn. De verwoestende burgeroorlogen die de grote Vlaamse steden met weinig onderbrekingen vanaf 1482 tot 1492 tegen Maximiliaan hebben gevoerd, vonden wel degelijk een voedingsbodem in het Groot Privilege van 1477 en de politiek van Maximiliaan om dit alweer op de helling te zetten. Ook de instructie die Maximiliaan al op 21 december 1477 uitvaardigde met betrekking tot het aanzuiveren van de fiscale gevolgen van 1477 in Holland (recent becommentarieerd en uitgegeven door ondergetekende en H. Brand in het tijdschrift *Holland*, XXIV (1992) bevestigt hoe ernstig de centrale overheid de gevolgen van het Groot Privilege inschatte. Het is merkwaardig dat Kokken deze laatste tekst, toch wel essentieel voor de studie van 1477 in Holland en bewaard in het archief van de Rekenkamer in Den Haag, niet

schijnt te kennen. Er zijn overigens nog meer schoonheidsfoutjes inzake literatuur aan te wijzen: zo is ook de notitie over de meerdere malen te pas gebrachte hofmeester Pieter Lanchais die we in het *Nationaal Biografisch Woordenboek* (XIII, 1990) brachten aan de auteur ontgaan. Over het douarie van Margareta van York ontbreekt de studie en tekstuitgave door S. Dauchy (in de *Handelingen van de koninklijke commissie voorgeschiedenis*, CLV (1989)). Enkele punten van detailkritiek tenslotte: men kan zich afvragen in hoeverre men in het laat-middeleeuwse Holland een Henegouwer (i.e. Josse de Lalaing) als een niet autochtoon beschouwde, gegeven de langdurige personele unie tussen de gebieden in kwestie? Of daarentegen Filips van Kleef als een Vlaming moet worden beschouwd (269) is nog maar sterk de vraag: de man nam een dynastisch-Bourgondisch standpunt in dat tijdelijk met dat van de grote Vlaamse steden samenviel, maar was inzake afkomst zeker niet 'Vlaams'. Of de 'heusschede' die de vertegenwoordigers van Holland-Zeeland aan mr. Jean de la Bouverie betaalden, zomaar met 'smeergeld' is gelijk te stellen, is niet evident. Kokken had hier enkele publikaties van de Rijsele mediëvist Alain Derville, die analoge praktijken in enkele Frans-Vlaamse steden heeft onderzocht, naast moeten leggen. De op bladzijde 234ter sprake gebrachte Henegouwse stad Quesnoy noemt Le Quesnoy.

Het weze evenwel duidelijk dat deze vitterijen van een verwend lezer afkomstig zijn. Net zoals Prevenier met zijn chronologisch tot één regering (deze van Filips de Stoute, 1384-1404) beperkt gebleven studie uit 1961 de aanzet gaf voor de bredere behandeling van de Vlaamse laat-middeleeuwse volksvertegenwoordiging door Blockmans in 1978, heeft Kokken het pad geëffend voor een uitvoeriger aanpak van het verschijnsel representatieve organen in het meest verstedelijkte gewest van de Noordelijke Nederlanden. De verwachtingen mogen hoog gespannen zijn.

Marc Boone

NIEUWE GESCHIEDENIS

S. Groenveld, G. J. Schutte, *Nederlands verleden in vogelvlucht. Delta 2. De nieuwe tijd: 1500 tot 1813* (Leiden-Antwerpen: Martinus Nijhoff, 1992, xii + 296blz., f49,90, ISBN 90 6890 327 6).

Het schrijven van een goed leerboek voor het hoger onderwijs is een hels karwei. Grote kennis van zaken moet zich paren aan een scherp oordeel, een exacte inslag, een inspirerende en heldere stijl en liefst een vleugje originaliteit. Vooral een logische indeling, waarin hoofd- en bijzaken scherp worden gescheiden en het betoog stap voor stap wordt opgebouwd, en een uitnemende, eenvoudig samen te vatten stijl zijn van essentieel belang. Er zijn niet veel historici die al deze kwaliteiten in huis hebben. Het aantal leerboeken over Nederland in de vroeg-moderne tijd is dan ook erg klein. In wezen bestond het laatste decennium geen alternatief voor I. Schöffer, e. a., *De Lage Landen van 1500 tot 1780* (Amsterdam, 1978). Dit werk heeft zo zijn voor- en nadelen. Eigenlijk was het niet bedoeld als leerboek voor het onderwijs maar als leesboek voor een breder publiek. De nadruk ligt sterk op politieke en, in mindere mate, economische geschiedenis. De aanpak is impressionistisch en persoonlijk; de structuren zijn vaak verwerkt in het verhaal. De stijl loopt uiteen van stroef (H. van der Wee) tot uitstekend (I. Schöffer). Op de kwaliteit valt weinig af te dingen; sommige stukken, vooral van Schöffer, zijn briljant. *De Lage Landen* is, kortom, geen ideaal leerboek; de studenten hebben aanzienlijke moeite met de tekst, die niet gemakkelijk is te begrijpen en samen te vatten. Tegelijk blijft het kerngedeelte over